

»Plemstvo dvanaest plemena« Kraljevine Hrvatske u hrvatskoj enciklopedičkoj obradbi od kraja XIX. stoljeća

Ivan Majnarić

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb

SAŽETAK: Autor u prilogu analizira enciklopedičke članke o »plemstvu dvanaest plemena« Kraljevine Hrvatske u modernim hrvatskim enciklopedičkim izdanjima, počevši od Zoch-Mencinove enciklopedije do suvremenih Hrvatske enciklopedije i Hrvatskoga biografskoga leksikona. Pri analizi pozornost je ponajprije usmjerena na neka ključna pitanja u svezi s informativnošću i sadržajnom prezentacijom članaka. Najposlije se ukratko komentira suodnos historiografskih spoznaja i leksikografske obradbe.

Ključne riječi: enciklopedika, historiografija, srednji vijek, »plemstvo dvanaest plemena«, rodovi

Jedna od središnjih tema u hrvatskoj medievistici u svezi je s »plemstvom dvanaest plemena« Kraljevine Hrvatske. Historiografska diskusija o toj plemićkoj instituciji¹ traje od druge polovice XIX. stoljeća, a u nekom od radova dotaknuli su ju gotovo svi hrvatski i poneki inozemni medievisti te dio pravnih povjesničara. Pritom su se istraživani problemi kretali u rasponu od paleografske i diplomatske autentifikacije dokumenta/dokumenata u kojima je organizacija zabilježena pod tim nazivom, do njezine povijesne, geografske, društveno-pravne i arheološke kontekstualizacije. S obzirom na različita historiografska tumačenja postanka »plemstva dvanaest plemena« i vremenskoga nastanka tzv. *Pacta conventa*, istraživačka pozornost, u svezi s rodovima koji su činili to plemstvo, usmjerena je na razdoblje od druge polovice XI. do druge polovice XV. stoljeća.² Valja ukratko napomenuti da je *Pacta conventa*, odnosno

¹ U tekstu će se »plemstvo dvanaest plemena« nadalje označivati i sintagmom *plemička institucija*. Valja naglasiti da do sada nije potanje poznat skup prava koji je to plemstvo uživalo, pa se ne može ni sa sigurnošću ustvrditi je li to plemstvo činilo instituciju u punom smislu, a niti ponuditi njegova jednoznačna definicija (o posljednjem dalje u tekstu).

² Sažete preglede bitnih historiografskih stajališta o pitanjima u svezi s *Pacta conventa* i »plemstvom dvanaest plemena Kraljevine Hrvatske« vidi u: Antoljak 1980: 11–43; Beuc 1985: 73–85; Raukar 2002: 28–33.

Qualiter, narativno vrelo, koje opisuje događaje koji su doveli do sporazuma ugarskoga kralja Kolomana s predstavnicima dvanaest »plemena« Kraljevine Hrvatske te uvjete sporazuma pod kojima je Koloman postao hrvatski kralj i uključio Hrvatsku u područje svoje vlasti. Polemike o vjerodostojnosti njegova sadržaja vode se od druge polovice XIX. stoljeća do danas (do 1918. imale su napose izraženu političku sastavnicu u kontekstu određivanja državno-pravnoga položaja Hrvatske prema Ugarskoj, pri čem je povijesno pravo bilo posebice bitno³).

Historiografski gledano, do današnjega doba o većini problema u svezi s tim plemstvom još uvijek nije ponuđeno potanko, neprijeporno i uglavnom prihvaćeno tumačenje. Upravo zato ne postoji ni jednoznačna definicija »plemstva dvanaest plemena«.⁴ Uopćeno i bez razlaganja mnogih historiografskih stavova, može se samo ponuditi razmišljanje da je »plemstvo dvanaest plemena« obuhvaćalo većinom srednje i niže plemstvo,⁵ koje je na širem prostoru zadarskoga zaleda imalo skup karakterističnih prava.

Sukladno historiografskim razmatranjima, ta plemićka institucija kao pojam i rodovi koji su ju činili, ušli su i u enciklopedičku obradbu. Upravo tom obradbom bavit će se ovaj prilog. Pritom će se pozornost usmjeriti na metodički pristup, informativnost i sadržajnu prezentaciju u enciklopedičkim člancima o »plemstvu dvanaest plemena« iz suvremenih enciklopedija hrvatske provenijencije, dok se o njihovim stilsko-tekstualnim odlikama neće raspravljati. U postojeće pak historiografske probleme ulazit će se pri komentiranju suodnosa historiografskih spoznaja i leksikografske obradbe. S obzirom da su veći dio tih članaka pisali povjesničari medievisti, upozorit će se i na slučajeve kada su razvidna njihova karakteristična stajališta.⁶ Razdoblje analiziranih članaka iz relevantnih enciklopedičkih i leksikonskih izdanja omeđeno

³ Takav pristup poglavito je razvidan iz članka *kruna*, a donekle i onih *kralj*, *ban*, *plemenit*, *pleme*, *bratstvo*, *sud*, *Hrvatini*, iz kapitalnoga hrvatskoga pravno-povijesnoga djela Vladimira Mažuranića (usp. Mažuranić 1975).

⁴ Usp. bilj. I. Usputno valja napomenuti da je preduvjet za pomak u diskusiji potkraj 1980-ih iznio Damir Karbić, koji je upozorio na vrijednost do tada uglavnom nekorisćenih spisa nastalih djelovanjem zadarskoga Kaptola kao vjerodostojnoga mjesta (1371 – oko 1425., i ponovno kraće vrijeme u polovici XV. stoljeća), napose za istraživanje srednjega i sitnoga hrvatskoga plemstva (Karbić 1990: 17–24). Dio gradiva – regeste koje je uvidom u danas izgubljeni registar kaptolskih isprava, bilježnika Vanesa pokojnoga Bernarda iz Ferma, tijekom druge polovice XVIII. stoljeća sastavio ninski kanonik i sakupljač zadarskih starina Guerrino Ferrante – objavio je Nikola Jakšić (Jakšić 1998: 81–95). U novije doba započeo je rad i na objavljivanju potpuno ili dijelom sačuvanih registara zadarskoga Kaptola u seriji *Srednjovjekovni registri Zadarskoga i Splitskoga kaptola* (u ediciji *Fontes*). Od pet registara zadarskih kaptolskih spisa, do sada su objavljeni onaj bilježnika Artikucija iz Rivignana (Ančić 2005) te najstariji sačuvan, onaj Petra Perencana pokojnoga Açona de Lemicitis iz Padove (Karbić, Katušić, Pisačić 2007).

⁵ Sintagma srednje i niže plemstvo ovdje se upotrebljava kao odraz društvenoga i gospodarskoga položaja tih plemića, a ne kao njihovo definiranje u staleško-pravnom smislu.

⁶ Za posredno tumačenje razvidnosti autorskih stajališta u natuknicama – svojevrsni manifest praktičnoga enciklopedičkoga rada, napose svrsishodan za suradnike – usp. Macan 2005.

je izlaskom prve opće hrvatske enciklopedije Ivana Branislava Zocha i Josipa Mencina⁷ u pretposljednem desetljeću XIX. stoljeća te *Hrvatske enciklopedije* (dalje HE),⁸ objavljivanje koje je pri završetku.

Na samom početku potrebno je nešto više reći i o strukturi ovoga priloga. U njemu će se analizirati informativnost natuknica u kojima se spominje »plemstvo dvanaest plemena« kao institucija (*pacta conventa* i *plemstvo*, odnosno njezine inačice poput *pleme*, *plemenščina*), a zatim ukratko i neki o dvanaest rodova (bribirski knezovi Šubići, Čudomirići, Gusići, Jamometi, Kačići, Karinjani/Lapčani, Kukari, Lasničiči, Mogorovići, Poletčići, Svačići, Tugomeriči). Za potanku analizu informativnosti svih tih natuknica, ponajprije zbog brojnosti rodova ili opsežnosti pri njihovoj enciklopedičkoj obradbi (kao u slučaju bribirskih knezova Šubića, jednom od središnjih rodova hrvatske povijesti uopće), na ovom mjestu nema dovoljno prostora. Analizi će se stoga pristupiti tematski te pozornost usmjeriti na neka ključna pitanja, pri čem će se naglasiti neki uočeni sadržajno-pojmovni nedostaci, ponajprije u neprimjerenom razumijevanju srednjovjekovnih društvenih odnosa. Cilj je priloga stoga iznijeti napomene o hrvatskoj enciklopedičkoj obradbi »plemstva dvanaest plemena« Kraljevine Hrvatske, poredbeno analizirati neka ključna pitanja u svezi s informativnošću članka o toj temi iz pojedinih izdanja te najposlije komentirati suodnos historiografskih spoznaja i leksikografske obradbe.

Valja napomenuti da u pojedinim enciklopedijama ili leksikonima nisu obrađene sve spomenute natuknice ili stoga što enciklopedije nisu dovršene (poput Zoch-Mencinove enciklopedije,⁹ *Hrvatske enciklopedije* Hrvatskoga izdavačkoga bibliografskoga zavoda te trenutačno još nedovršenih *Hrvatske enciklopedije* i *Hrvatskoga biografskoga leksikona*) ili što u njihovim abecedarijima te natuknice nisu bile ni predviđene.¹⁰ Među inim izdanjima činjenična prezentacija te informativnost nedvojbeno

⁷ O njima i njihovom djelu usp. Gostl 1997.

⁸ Za pregled enciklopedičkih izdanja usp. Domljan 1988: 479–484; Macan 2001. Uza spomenu tu enciklopediju, od izdanja Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža u novije vrijeme relevantnošću za temu donekle se izdvaja *Pravni leksikon* (dalje PL), a od ostalih izdanja ponajprije *Hrvatski leksikon* (dalje HL), *Veliki školski leksikon* (dalje VŠL) te popularna *Enciklopedija, opća i nacionalna u 20 knjiga* (dalje EON). U obzir, dakako, dolaze samo uradci proizašli iz okvira leksikografije kao znanstvene discipline (o tome usp. Bogišić 2007), ali i enciklopedički zbornici iz doba Nezavisne države Hrvatske (*Znanje i radost te Naša domovina*) ili oni Igora Karamana (*Enciklopedije hrvatske povijesti i kulture*. Zagreb 1980) i Nevena Budaka (*Croatica – Hr. Hrvatski udio u svjetskoj baštini*, 1–2. Zagreb 2007). U posljednjima dvama, međutim, nema članaka relevantnih za temu te se u prilogu više neće citirati (usputno o onom Karamana usp. Macan 1981). Valja napomenuti da su u njima obrađene odabrane teme u sinteznim znanstvenim člancima, pa u punom smislu nisu dio enciklopedičkoga korpusa.

⁹ U toj se enciklopediji samo ukratko spominju knezovi Bribirski u članku *Bribir*.

¹⁰ Ti se slučajevi uglavnom neće posebno isticati, a ovdje valja napomenuti da u *Narodnoj enciklopediji*, postoji samo članak o rodu Mogorovići (II: 1015–1016), a u VŠL (2003: 436–437; 950) o rodovima Kačići i Šubići.

je najpotpunija u člancima *Hrvatskoga biografskoga leksikona* (dalje HBL), što ne čudi, s obzirom na metodološki okvir tog izdanja te mogućnost makropedičkoga pristupa.

»Plemstvo dvanaest plemena« u enciklopedičkim člancima

Budući da zasebna natuknica o »plemstvu dvanaest plemena« ne postoji, ovom su prigodom odabrana dva tipa natuknica iz kojih se stječu ponajbolje pojmovne spoznaje o toj instituciji. Potrebno je naglasiti da je većina ovdje analiziranih članaka o *Pacta conventa* tekstualno i tematski koherentna, dakako uz razlike u potankosti informativnosti.¹¹

U enciklopedičkoj obradbi, ali u bilo kojem razmatranju problema u svezi s *Pacta conventa* uopće, osnovni su odgovori na nekoliko pitanja. Što je/su *Pacta conventa*? Kojoj vrsti vrela pripada (dokumentarnim ili narativnim vrelima)? Kada je nastao? Jesu li autentični (diplomatičko-paleografski i sadržajno)? Najposlije, koji je kontekst njegova nastanka?

Za razliku od natuknica u *Leksikonu Minerva* (dalje LM; 1936: 1028) te relevantnih članaka Lovre Katića u enciklopedičkim zbornicima *Znanje i radost* te *Naša domovina*,¹² natuknica Marka Kostrenčića u prvom izdanju *Enciklopedije Jugoslavije* (EJ/I, VII: 404), odskače potpunošću prikaza problema, činjeničnom iscrpnošću i znanstvenošću uopće, a time i informativnošću.¹³ Za daljnju je raspravu bitno naglasiti da je prihvatio sadržajnu autentičnost *Pacta conventa* te ih, sukladno tadašnjim historiografskim tendencijama, tumačio kao feudalni seniorsko-vazalski ugovor,¹⁴ odbacujući shvaćanje međunarodno-političkoga ugovora o personalnoj uniji, iz spomenutih natuknica.

Tumačenje pitanja što je/su *Pacta conventa* u natuknicama je dvojako. Naime, u LM (1936: 1028), HL (II: 221), VŠL (2003: 714), EON (15: 189) navodi se da su *Pacta conventa* ugovor, u PL (2007: 1038) da je riječ o navodnom sporazumu, a u HE (VIII:

¹¹ Za pregled enciklopedičke obradbe *Pacta conventa*, uz tekst u nastavku, usp. i tablicu u prilogu.

¹² Katić 1942: 420; Katić 1943: 168. Također, s obzirom da su članci sintezni, Katić je u njima afirmativno utvrdio sklapanje ugovora kojim je utvrđena personalna unija. S tim su se tumačenjem složili i ostali autori u zborniku *Naša domovina*, Barada 1943: 178; Dabinović 1943: 180; Pavičić, Perše 1943: 187.

¹³ Tako je Kostrenčić iznio pregled dotadašnjih historiografskih tumačenja o *Pacta* u mađarskih i hrvatskih povjesničara, nastanak toga vrela datirao u XIV. stoljeće, prenio njegov sadržaj te ponudio vlastito razmišljanje.

¹⁴ Bez potanijega razlaganja, može se zaključiti da današnja mediivistika drugačije pristupa tom problemu, posebice kompleksnije promatra značenje termina poput *feudalan* i *ugovor*. Također postoje i bitne razlike između zapadnoeuropskoga i ugarskoga društvenoga srednjovjekovnoga uređenja, pri čem seniorsko-vazalski odnos karakterističan za zapadnu Europu u Ugarskoj nije postojao (usp. Engel 2001 ili npr. Kurelić 2006 i ondje navedenu relevantnu literaturu).

205) se utvrđuje da je »bilješka o ugovoru«. Valja ponoviti da su *Pacta conventa* narativno vrelo, u kojem su opisani događaji u svezi sa sklapanjem sporazuma predstavnika dvanaest plemena s ugarskim kraljem Kolomanom i uvjeti toga sporazuma. Naime, u tom je kontekstu, pri tumačenju spomenutoga pitanja, potrebno utvrditi želi li se sintagmom *Pacta conventa* odrediti pojmovni oblik (forma) ili pak pojasniti sadržaj (namjena). S tim na umu, trebalo bi promišljati i o terminologiji, odnosno s obzirom na historiografsku tradiciju, upotrijebiti različite termine za formu i njezin sadržaj. Ta dihotomija u spomenutim natuknicama (osim u onoj u HE) nije dovoljno snažno naglašena. Pod sintagmom *Pacta conventa* može se podrazumijevati ugovor, ali je onda istodobno u članku potrebno jasno i nedvojbeno razdvojiti te pojasniti različita značenja forme i sadržaja.

Što se tiče tumačenja vremena nastanka *Pacta conventa*, u člancima iz prve polovice XX. stoljeća tomu se pitanju nije posvećivala pozornost, jer je sadržajna autentičnost toga vrela bila neupitna. U člancima nastalima u drugoj polovici XX. stoljeća, spominje se da je nastao u XIV. stoljeću, odnosno njegovoj drugoj polovici te da je pronađen kao dodatak trogirskom rukopisu kronike arhidakona Tome. Samo se u HE (VIII: 205) datacija njegova nastanka, bez potanijega pojašnjenja, precizira u pretposljednje desetljeće XIV. stoljeća (u 1380-e).

S obzirom na tumačenja o autentičnosti *Pacta conventa* može se istaknuti sljedeće. Naime, ona je dvojaka, diplomatsko-paleografska i sadržajna. Pripis kronici arhidakona Tome nedvojbeno je autentičan, s obzirom na vrijeme nastanka, kada god ono bilo, no i dalje je upitno je li sadržajno autentičan, a upravo su tome autori enciklopedičkih članaka posvećivali pozornost. Već je spomenuto da se u člancima iz prve polovice XX. stoljeća prihvaćala sadržajna autentičnost *Pacta*. Isto je učinio i Kostrenčić (EJ/I, VII: 404), te članak u HL (II: 221), ali se na oba mjesta upozorilo na problem dvojake autentičnosti. Taj problem, međutim, nije jasno naglašen u HE, gdje se ustvrdilo da najnoviji radovi »uglavnom odbacuju *Pacta conventa* kao autentičan dokument, ostavljajući samo mogućnost da je možda do nekoga sporazuma ... ipak došlo« (pri čem se kao zagovornici toga navode Tomislav Raukar, Ivo Goldstein i Neven Budak). Tako se prvim dijelom te tvrdnje odbacuje diplomatsko-paleografska autentičnost, a drugim ostavlja mogućnost da se ona sadržajna zasniva na stvarnim događajima.¹⁵ Na dvije razine u propitivanju autentičnosti upozoreno je i u PL (2007: 1038). O sadržajnoj autentičnosti pritom se pomalo nejasnom formulacijom utvrdilo, slično kao u članku u HE, da povlastice plemstva odgovaraju XIV. stoljeću, no da je sve »isprepletano oko 'kompromisne' jezgre koja se čini uvjerljivom«. Time se zapravo zaključilo da se Kolomanova krunidba i nekakvo njegovo priznanje prava hrvatskoga plemstva doista dogodilo, što se nadalje pokušalo potkrijepiti višeslojno uopćenom

¹⁵ Usputno valja naglasiti da se i danas vodi diskusija o *Pacta conventa*, u kojoj npr. Nikola Jakšić i Mladen Ančić podržavaju njihovu sadržajnu autentičnost (usp. Jakšić 1999; Ančić 1999).

tvrdnjom da su Hrvatskom upravljale velikaške obitelji, a kraljevska vlast Arpadovića bila slaba.¹⁶ Valja napomenuti da je posljednja tvrdnja u historiografiji prevladana, na što je u novije vrijeme upozorio Mladen Ančić dokazujući da vlast Arpadovića u Hrvatskoj nije bila naslovna nego stvarna (usp. Ančić 2002; Ančić 2004; Ančić 2004a).

Najposlije, u pojašnjavanje ozračja vremena i širega konteksta nastanka *Pacta* ulazilo se samo u nekoliko natuknica. Tako je u HE zaključeno da je nastala u istom »ozračju ugroženosti Hrvatske zbog pritiska anžuvinske dinastije kao i legenda o ubojstvu kralja Zvonimira«. U historiografiji je izneseno nekoliko hipoteza o legendi o nasilnoj smrti kralja Zvonimira (Goldstein 1984; Ančić 1997; Karbić 2000), pa je u natuknici povezivanje nastanka *Pacta* s tom legendom doista originalno. No, tvrdnja o anžuvinskom pritisku previše je pak uopćena i otvara više pitanja nego što nudi odgovora, a pomalo uključuje i prizvuk vrijednosnoga suda (termini ugroženost, pritisak) o naravi kraljevske vlasti s obzirom na Hrvatsku (u doba kraljevanja Karla Roberta i Ludovika I. Anžuvinca).¹⁷ Kontekst bi ipak bilo svrsishodnije tražiti u obnovi jake kraljevske vlasti i učinkovita funkcioniranja kraljevskoga aparata te u ograničavanju i definiranju plemićkih prava, što je istodobno u plemstva izazivalo potrebu dokazivanja i opravdanja posjedovanja svojih prava, čak i pozivanjem na povijesnost tih prava ili stvaranjem legenda. Stoga je u kontekstu uporabe terminologije karakteristične za odnose u građanskom društvu nacija, djelomice neprecizna i tvrdnja o težnji plemstva k samosvojnosti i državotvornosti Hrvatske Kraljevine sredinom XIV. stoljeća, u HL (II: 221).¹⁸ Povezivanje pak te tvrdnje s određivanjem državno-pravnoga statusa Hrvatske, u tom se članku može tumačiti samo kao dodatni argument da je do sklapanja sporazuma između Kolomana i predstavnika dvanaest rodova došlo, odnosno da je Hrvatska nakon toga čina imala poseban državno-pravni status. No, to ujedno nužno podrazumijeva, premda to u članku nije izrečeno, da je taj sporazum bio međunarodnopravan, upravo suprotno Kostrenčičevoj tvrdnji koji je opravdano ustvrdio kako je takvo tumačenje anakrono.¹⁹

¹⁶ »... povijesna je činjenica da je vlast Arpadovića južno od Gvozda bila više naslovnom nego stvarnom i da je u mnogome ovisila o 'dobraj volji' feudalaca i ustupcima vladara«. Valja istaknuti da je poimanje termina *feudalac* u današnjoj medievistici uglavnom prostorno-vremenski određeno, pa njegova uporaba za tumačenje određenoga srednjovjekovnoga društvenoga položaja nije primjerena te donekle i pojednostavnjuje shvaćanje toga položaja. Uпитno je je li možda riječ o previdima nastalima pri uređivanju.

¹⁷ Valja upozoriti da je, dakako, riječ o srednjovjekovnoj Hrvatskoj, odnosno prostoru južno od Gvozda – premda je prijeporno pitanje na što se točno odnosi taj oronim – bez Dalmacije, koja je zauzimala uzak obalni pojas.

¹⁸ Ondje se zaključuje da *Pacta* »vjerojatno iskazuje i težnje hrvatskog plemstva anžuvinskog razdoblja k samosvojnosti i državotvornosti Hrvatskoga kraljevstva« te, najposlije, da krunidbe Arpadovića za hrvatske kraljeve »potvrđuju državno-pravni status Hrvatske«.

¹⁹ U usporedbi s tom, natuknica u EON (15: 189) – kao svojevrsnom popularnom nastavku HL – skraćeni ja, pa su time i izbjegnuta ta sadržajno prijeporna mjesta.

S obzirom na pitanja postavljena na početku ovoga odlomka, u obradbi enciklopedičkih članaka o *Pacta* može se zaključiti sljedeće: informativnost je zadovoljavajuća u većini spomenutih enciklopedičkih izdanja, a članci u HE i EJ pružaju najpotpunije informacije. Pritom su u HE nešto preciznije obrađeni, uglavnom sukladno suvremenim historiografskim trendovima. O »plemstvu dvanaest plemena« iz tih se pak natuknica mogu saznati posredni podatci, ponajprije oni o postanku te institucije, a donekle i o njezinu odnosu prema kraljevoj vlasti. Valja, međutim primijetiti da se ni u jednoj natuknici nedvojbeno ne utvrđuje kojoj vrsti vrela *Pacta* pripada, što s obzirom na shvaćanje cjelokupne problematike nije zanemarivo.

*

U nastavku će se pozornost posvetiti člancima koje obrađuju pojmove *pleme*, *plemstvo*, *plemički rodovi*, *plemenščina*, jer se iz njih, možda i ponajbolje, mogu spoznati podatci o »plemstvu dvanaest plemena«.

Natuknica *plemstvo* u LM (1936: 1081), kao i ona u *Sveznadaru* (1954: 551), samo kratko i uopćeno spominje podjelu plemstva, a članak o hrvatskom plemstvu Viktora Antuna Duišina u enciklopedičkom zborniku *Nаша domovina* (Duišin 1943: 204–208) afirmativno ustvrđuje da je 1102. s kraljem Kolomanom ugovor sklopilo dvanaest hrvatskih plemena.²⁰ Sva dotadašnja historiografska saznanja o toj instituciji u makropedičkom članku *pleme* potanko je obradio Jaroslav Šidak (EJ/I, VII: 513–514). Uz zauzimanje problematskoga stava prema ulozi ustanove u događajima 1102., Šidak je lokalizirao područja koja su pripadnici institucije nastanjivali, naveo njihove naročite povlastice, što su ih uživali od XIV. stoljeća, te članak zaključio tumačenjem postanka ustanove, navodeći istraživanje Nade Klaić koja je uglavnom prihvatila i razradila mišljenje Milana Šufflaya.²¹ Dakako, danas je dio tih pogleda zastario,²² a posebice je pak historiografski diskutabilna tvrdnja Nade Klaić – da je »savez dvanaestero plemena nastao u XIV. stoljeću kao obrambena organizacija nižeg plemstva u borbi s velikašima« i pritom uživao potporu kralja Ludovika I. – koju je Šidak naveo. Naime, ako se izuzme problem datacije postanka »plemstva dvanaest

²⁰ Duišin povrh toga napominje da je »iz toga doba poznato još barem toliko hrvatskih plemena koja nisu bila zastupana kod sklapanja toga ugovora«. Današnja historiografija prevladala je njegova shvaćanja.

²¹ Spomenuo je i pripis Supetarskom kartularu s početka XV. stoljeća, u kojem se također spominje dvanaest rodova u kontekstu izbora drevnih hrvatskih banova i kraljeva. Kao posredan dokaz da je organizacija nižega plemstva postojala i u drugim hrvatskim krajevima, naveo je podjelu nižega plemstva iz Poljičkoga statuta. Sve je popratio iscrpnim popisom do tada relevantne literature.

²² Ponajprije se to odnosi na činjenicu da su Karinjani odvojeno od Lapčana zabilježeni tek 1379 (o Karinjanima i njihovu odvajanju od Lapčana usp. Majnarić 2007) te onu o nasljednom pravu na zemljišni posjed u muškoj liniji, što zapravo nije bila isključiva osobitost među pripadnicima »plemstva dvanaest plemena« (o tome pak usp. i članak *plemenščina* u: HE, VIII: 519).

plemena«, tvrdnja sadržava dvije nedovoljno pojašnjene premise u kojima se kriju vrijednosni sudovi. Riječ je o shvaćanju – koje proizlazi iz tog dijela tvrdnje – da su velikaši vršili jak društveni pritisak na niže plemstvo, koje donekle ima prizvuk svojevrsne klasne borbe velikaša i nižega plemstva.²³ Nadalje, potpora kralja Ludovika ustanovi podrazumijeva jednostrano sagledavanje prošlosti te crno-bijelo shvaćanje stvarne kraljevske vlasti, ali i emanacije te vlasti.

Među ostalim natuknicama bitnim za razumijevanje teme valja istaknuti samo onu *plemički rodovi* (HL, II: 270) Damira Karbića.²⁴ Naime, sintetizirajući suvremene historiografske trendove, utvrdio je podjelu plemićkoga roda na koljena ili ogranke (hiže) te nadalje na obitelji i zaključio je da su vlast u rodu držale pojedine hiže, što je tijekom XIII. i XIV. stoljeća dovelo do izdvajanja vlasteoskih obitelji iz roda. Napomenuo je, međutim, da se rodovski sustav u obiteljima srednjega i nižega plemstva zadržao do osmanlijskih provala. Kao posebnu organizaciju plemstva istaknuo je onu dvanaest rodova sa sjedištem u Podgrađu u Lučkoj županiji »koja je uživala poseban ugled, zasnovan na pretpostavljenom ugovaranju s kraljem Kolomanom i na njegovu izboru za hrvatskog kralja«. Napose valja naglasiti da je ondje za sastavne dijelove roda upotrijebljena terminologija koja bi se trebala primjenjivati u svim enciklopedičkim izdanjima.

Od analiziranih članaka samo Šidakov neposredno obrađuje »plemstvo dvanaest plemena« te je, premda su neki od zaključaka danas znanstveno prevladani, njegovo viđenje i dalje vrijedno. Uopće je pak problematična činjenica da, osim djelomice u Šidaka, u analiziranim enciklopedičkim člancima ne postoji primjerena sveza između *Pacta* i »plemstva dvanaest plemena«. To bi se najvjerojatnije moglo prevladati samo zasebnom enciklopedičkom obradbom te institucije.

Enciklopedički članci o rodovima »plemstva dvanaest plemena«

U prethodnom dijelu pozornost je posvećena natuknicama u kojima se spominje »plemstvo dvanaest plemena« kao institucija te tumači njezin postanak. U

²³ Nejasno pritom ostaje niz osnovnih pitanja, za pokretanje kojih na ovom mjestu nema dovoljno prostora. S oprezom se pak može zaključiti da tvrdnja Nade Klaić djelomice proizlazi iz percepcije povijesnosti društva u trajnoj međuklasnoj borbi. Ta je pak percepcija dio osobnoga shvaćanja prošlosti svakoga povjesničara, odnosno predmet rasprave drugih znanstvenih disciplina, ponajprije filozofije povijesti. Valja, međutim, istaknuti da je takvo shvaćanje tijekom 1950-ih i 1960-ih bilo dio standardnoga, uvjetovanoga ili ne, historiografskoga diskursa. Dakako, to ne znači da bi tadašnje zaključke trebalo odbaciti, no potrebno im je pristupiti s pomnjom.

²⁴ U HE (VIII: 520–521) je u makropedičkom članku *plemstvo* samo usputno spomenuto da je »plemstvo dvanaest plemena« činilo posebnu skupinu unutar hrvatskih plemićkih rodova, koja je svoj ugled temeljila na navodnom ugovoru s kraljem Kolomanom. Isto je ponovljeno i u EON-u (16: III), dok članak *plemstvo u feudalnom razdoblju* u PL-u (2007: 1073) ne spominje tu plemićku instituciju. Usputno, u HE u članku *plemički rodovi* nije samostalno obrađena, nego se upućuje na članak *plemstvo*.

nastavku će se iznijeti napomene o obradbi rodova, koji su činili to plemstvo, u hrvatskoj enciklopedici. Pritom će se analizirati informativnost natuknica s obzirom na tumačenje spomena dotičnoga roda u *Pacta*, načinu prikaza društvenoga i gospodarskoga položaja roda te njihove relokacije ili nestanka. Podjednako će se upozoriti na neke bitne informacijske i sadržajne propuste, no neće se potanje historiografski vrjednovati točnost činjenica.²⁵

Većina je natuknica tematski koherentna, no razlikuju se potankošću prikaza, odnosno neke su makropedičke, pa stoga postoje i strukturalne razlike. Naime, dok se u enciklopedičkim izdanjima iz prve polovice XX. stoljeća o rodovima mogu saznati samo osnovni podatci,²⁶ u onim kasnijima, u HL-u te napose u HE, taksativno se navode pripadnici roda – ponekad samo odabrani – a u makropedičkim člancima u HBL-u, potanko i okolnosti u kojima su spomenuti u vrelima. Osnovna struktura većine natuknica ipak je slična te se zasniva na prikazu nekih od osnovnih tematskih sastavnica, spomena roda u *Pacta*, baštine roda (ponekad raseljivanja pripadnika), njegova nestanka te identifikaciji nekih rodovskih obitelji. Pritom u nekoliko slučajeva strukturalno odskaču članci u EJ zbog izraženijega sinteznoga pristupa, za razliku od onoga doksografskoga u ostalim člancima.²⁷

S obzirom na pozicioniranje u natuknicama o rodovima prema *Pacta* mogu se iznijeti sljedeća zapažanja. *Pacta* se u člancima o rodovima²⁸ najčešće tumače kao predaja (Laszowski usp. ZH: 56 ili 269; Karbić, usp. HL, II: 541; ili HL, I: 220, 660; EON, XI: 288), tobožnji ugovor (Jaroslav Šidak usp. EJ/I, III: 642) ili naprotiv prihvaća kao povijesni događaj (usp. HE HIBZ, IV: 382; HL, II: 6; EON, IV: 269; EON, XII: 60; a isto se zaključuje i u članku *kruna*, Mažuranić 1975: 543). Dio autora, poput Nade Klaić (EJ/I, V: 170–171, 214, 471), Ivana Kampuša (EJ/I, VI: 149) i Tomislava Raukara (EJ/I, VIII: 387), o *Pacta* na tom mjestu nisu zauzeli stav. Neki članci pak u HL-u, HE i HBL-u donekle su problematični. Naime, u nekoliko se članka sumnja u istinitost događaja II02., no istodobno se osobe koje su zastupale rod pri sporazumu s kraljem Kolomanom navedene kao pripadnici roda (njihova imena napisana su kurzivom). U HL-u tako stoji u natuknicama *Poletčići* i *Svadčić* (HL, II: 280, 501), a u HE – gdje je katkad za *Pacta* upotrijebljena sintagma »pripis Salonitanskoj povijesti

²⁵ To se ponajprije odnosi na pitanja u svezi s pripadnošću pojedinaca određenomu rodu.

²⁶ Riječ je o člancima Emila Laszowskoga u ediciji *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925–1925*. (ZH: 56, 101, 118, 125, 152, 158, 194, 217, 251, 259, 269) te natuknici Mihe Barade *Čudomirići* – jedinom obrađenom rodu – u *Hrvatskoj enciklopediji* Hrvatskoga izdavačkog bibliografskoga zavoda (HE HIBZ IV: 382).

²⁷ To je razvidno u autorskim natuknicama Nade Klaić, *Kačići* (EJ/I, V: 170–171), *Karinjani* (EJ/I, V: 214), *Lapčani* (EJ/I, V: 471).

²⁸ O kojim je konkretno člancima o rodovima riječ usp. tablicu prilogu o obrađenosti rodova »plemstva dvanaest plemena« u hrvatskoj enciklopedici.

Tome Arhidakona« – takvi su primjeri u člancima *Gusići* (HE, IV: 410), *Jamometi* (HE, V: 283), *Kačići* (HE, V: 424), *Kukari* (HE, VI: 328), *Lapčani* (HE, VI: 431) i *Lasničiči* (HE, VI: 440).²⁹ U tom je kontekstu posebice znakovit članak *Poletčići* (HE, VIII: 576) u kojem je sporazum s Kolomanom opisan kao navodan, a predstavnik roda nije naveden kurzivom. U HBL-u su pak kurzivom napisani predstavnici u člancima *Čudomirići* (HBL, III: 117) te člancima *Gusići* (Čošković 2002: 332–335)³⁰ i *Jamometi* (Čošković 2005: 298–300). Sukladno, ostalim tvrdnjama izrečenima u tim natuknicama može se za većinu slučajeva pretpostaviti da je uglavnom ipak odbačena sadržajna vjerodostojnost *Pacta* te da se drže predajom. U tom pak slučaju – s obzirom na predstavnike u kurzivu – može se pomišljati da je predaja nastala na osnovi stvarnih događaja, odnosno da su osobe u *Pacta* povijesne. Dakako, pritom na umu treba imati i neujednačenost uređivačkoga pristupa u enciklopedičkim izdanjima.

U donekle uskoj svezi s obzirom na pozicioniranje prema *Pacta* jest i pitanje društvenoga položaja rodova »plemstva dvanaest plemena«. U dijelu natuknica taj je položaj obilježen tvrdnjom da su bili plemeniti (npr. u člancima Laszowskoga), da su bili niže plemstvo (npr. u HL-u, I: 220, 660; II: 6; 280; HE, V: 283) dok je u većini natuknica utvrđeno da su pripadali »plemstvu dvanaest plemena«, premda skup prava koji je ta institucija imala – o čem se više govorilo u prethodnoj cjelini – nije nigdje potanje naveden. U pojedinim člancima o tom se položaju naoko izreklo nešto više, pa će se pozornost posvetiti nekima od tih slučajeva.

Ponajprije valja izdvojiti ponajbolji od svih ovdje analiziranih primjera u pogledu obradbe društvenoga položaja nekoga roda, ali i uopće, izdvajaju se članci Nade Klaić *Karinjani* (EJ/I, V: 214) i *Lapčani* (EJ/I, V: 471). Sinteznim pristupom, u njima je ne samo primjereno riješila pitanje odnosa Lapčana i Karinjana, nego se posredno jasno odredila i prema ključnim pitanjima *Pacta* i »plemstva dvanaest plemena«. Stavovi su joj pritom bili sukladni njezinu historiografskom shvaćanju tih problema – dio kojih je danas prevladan – a enciklopedički obrađeni pružili su najpotpuniju informaciju te, uspoređujući suodnos enciklopedike i historiografije, najprimjerenije opisali neki rod »plemstva dvanaest plemena« u povijesnom kontekstu. Ukratko se može zaključiti da je u tome, ali i u ostalim člancima u EJ, enciklopedika vjerno pratila historiografske spoznaje.

²⁹ Isto se odnosi i na pripadnike roda spomenute u tzv. pripisu Supetarskom kartularu, što je navedeno u nekima od tih članaka, te uopće na pitanje povijesnosti Vinihe (Vonihe) Lapčanina (usp. natuknicu *Lapčani* u HL, II: 6 i u HE, VI: 431). Naime, dok se u prvoj od njih Vinihina ženidba s Klauđijom, kćerkom kralja Zvonimira, te pritom primitak Karina kao miraza, opisani kao predaja, u drugoj su Viniha i ženidba prihvaćeni kao povijesna činjenica (»prvi poznati pripadnik toga plemena«), ali je primitak Karina označen kao navodan. Istodobno se u članku *Karinjani* (HE, V: 525) Viniha, ženidba i primitak Karina kao miraza prihvaćaju kao činjenica.

³⁰ Povijesnost Pavla – zastupnika roda pri tobožnjem sporazumu s kraljem Kolomanom – uzima se kao neupitna, dok se istodobno jasan stav prema autentičnosti *Pacta* ne zauzima. Tu je isti slučaj i s Petrom spomenutom u anonimnoga splitskoga kroničara, za tvrdnje kojega se u članku kaže da su »protivne diplomatskoj izvornoj gradici«.

Sljedeći je primjer iz HL-a (I: 424), gdje se u natuknici *Gusić* iznosi dvojbena tvrdnja o uzdizanju obitelji Kurjaković iz roda te vazalnom položaju ostalih Gusića prema njima.³¹ Premda se time pokušao potanje utvrditi društveni položaj Gusića (ili barem nekih obitelji roda), ipak je pritom više pitanja ostalo nerazjašnjeno. Valja izdvojiti samo neka od njih. Jesu li Kurjakovići monopolizirali svoj položaj u rodu uopće ili samo na prostoru Krbave gdje su boravili, za razliku od ostatka roda u zadarskom zaleđu? Je li se time promijenio društveni status čitavoga roda ili se rod raslojio na vlasteosko i niže plemstvo? Na kojem je području bilo središte roda? Posredno se pak nameću i pitanja jesu li Kurjakovići i Gusići u vrelima poistovječeni te kakav je bio odnos naslova kneza krbavskoga i kneza posedarskoga?³² Upitno je i to je li se tvrdnjom o »vazalnom položaju« ostalih Gusića prema Kurjakovićima htjela iskazati razlika u društvenom položaju Kurjakovića i ostalih Gusića ili se doista držalo da su Gusići bili u takvu položaju prema Kurjakovićima?

U svjetlu ocjene *Pacta* kao predaje, prijeporan je i zaključak u natuknici da Gusići nakon XIV. stoljeća nemaju istaknute uloge. Naime, tvrdnja o *Pacta* kao predaji implicira da postanak »plemstva dvanaest plemena« treba datirati u XIV. stoljeće. Kako su među tim plemstvom i Gusići, proizlazi da njihova uloga nije bila bezvrijedna ili je pak u *Pacta* riječ o Kurjakovićima. Stoga, ocjena *Pacta* kao predaje i zaključak o manjem utjecaju Gusića nakon XIV. stoljeća u natuknici, barem djelomice, stoje u kontradikciji.

Problematična je i primjena terminologije u natuknici, konkretno sintagma »vazalni položaj«. Naime, pri primjeni takvih sintagma, kontekstualno značenje kojih je u pojedinim razdobljima u prošlosti i na pojedinim geografskim prostorima sasvim različito, treba biti iznimno pažljiv. Dapače, pojmovno snažne sintagme, kojih je značenje – s obzirom na prošlu zbilju i aspekt trenutačnoga historiografskoga istraživanja, a potom i enciklopedičke prezentacije – krajnje maglovito, zapravo otvaraju više pitanja nego ih rješavaju. Stoga bi primjenu takvih sintagma trebalo izbjegavati ili je s pomnjom potrebno razložiti sadržaj koji se iza njih krije, sukladno suvremenim historiografskim istraživanjima.³³

Primjer na temelju kojega se potanje može komentirati obradba društvenoga položaja u enciklopedičkim člancima jest i onaj iz članka *Lapčani* (HE, VI: 431). U

³¹ Ondje se ističe da su se podijelili na više ogranaka, među kojima su najznamenitiji bili Kurjakovići Krbavski i Slavogostići Posedarski, a »... uzdizanjem Kurjakovića ostali Gusići došli su u vazalni položaj prema njima te nakon XIV. stoljeća ne igraju značajnu ulogu«.

³² Djelomice se na neka od tih pitanja odgovor može pronaći uvidom u spomenutu natuknicu Nade Klaić o Kurjakovićima (EJ/I, V: 457). Slična pitanja nameću se i poredbom društvenoga odnosa roda Svačića i Nelipčića, jedne od obitelji toga roda, u natuknicama Nelipčići (autorski članak Stjepana Gunjače u: EJ/I, VI: 268–269; usp. HE, VII: 624–625).

³³ U ovdje spomenutom slučaju, za jasnije razumijevanje značajka društvenoga uređenja zapadne Europe i Ugarske, kao osnovnu literaturu usp. Brunner 1992; Reynolds 1994; Rady 2000; Engel 2001; Fügedi 1986; Fügedi 1998; Mályusz 1990.

njem je problematično razumijevanje odnosa Lapčana i Karinjana, rodova koji su prema *Pacta* zabilježeni dvama imenima, ali koje je zastupao jedan predstavnik. Taj je odnos prijeporan i u historiografiji,³⁴ što se odrazilo i na enciklopedičke članke.³⁵ Naime, osnovni problem shvaćanja njihova društvenoga položaja u tim člancima u svezi je s ubiciranjem Lapca, djedovine tih rodova. U historiografiji je pak prijeporno je li taj Lapac bio na prostoru današnjega Donjega Lapca ili u srednjovjekovnoj lučkoj županiji, odnosno u zadarskom zaleđu? U članku *Lapčani* na taj se prijepor nije upozorilo pa je Lapac izrijeком ubiciran u Lučku županiju,³⁶ na što se nadovezuju i drugi zaključci, ponajprije zaključak da se, nakon što im je 1361. kralj Ludovik I. potvrdio posjed Karina, zaseban ogranak odvojio i počeo nazivati Karinjanima, a s vremenom je ime Karinjana prevladalo nad imenom Lapčana. Naime, razlog tomu nije potanje objašnjen, a može se čak i pomišljati da su Lapčani nestali ili su se već prije 1361. preselili u Pset, Bužane i Pounje.³⁷

Iz aspekta članka ponovo se postavlja i pitanje o mogućoj razlici u društvenom položaju Karinjana i Lapčana, o čem je već, u prije spomenutim člancima *Karinjani* (EJ/I, V: 214) i *Lapčani* (EJ/I, V: 471), razmišljanje ponudila Nada Klaić. Njezina razmatranja u članku u HE, međutim, nisu prihvaćena, nego se, uz neke nedosljednosti, pristalo uz historiografska tumačenja Mihe Barade (1954).

Za raspravu je zanimljiv i slučaj u članku *Jamometi* (Ćošković 2005: 298–300). Naime, iz njega se stječe dojam da, izuzev nekih obitelji, Jamometi na području lučke županije nisu bili plemići sve do polovice XIV. stoljeća.³⁸ No, ako se i prihvati da se sintagmom »pravi kraljevski plemići u lučkoj županiji«³⁹ zapravo htjelo naglasiti da su postali dio ustanove »plemstva dvanaest plemena« i dalje ostaje prijeporna tvrdnja da 1240. nisu bili plemići. Naime, Jamometi su tada doista bili plemići, pa je stoga nejasno je li tvrdnja u natuknici pogrešna ili se možda sumnjalo u pripadnost rodu

³⁴ O tome usp. Majnarić 2007: 25–37 i navedenu literaturu. Tu se također može naći analiza i razmišljanja o nekim problemima u svezi Lapčana i Karinjana o kojima se govori u nastavku.

³⁵ Tako se u članku *Lapčani* više informacija saznaje o Karinjanima nego u članku *Karinjani* (HE, V: 525) i obrnuto.

³⁶ »Potječu iz Lapca u Lučkoj županiji (a ne iz Lapca u Lici)«.

³⁷ Naime, na kraju članka navedeno je da su se pojedine »grane Lapčana preselile u Pounje, Psetsku županiju i Bužane.« Istodobno, u natuknici *Karinjani* navodi se da su oni imali posjede u istočnoj Krbavi i Pounju. Usporedbom tih dviju natuknica nije jasno je li se mislilo na iste posjede ili su oba roda imali posjede ondje. U historiografiji pak nije utvrđeno da su Karinjani ondje imali posjede, dok Lapčani jesu.

³⁸ Pritom je bitno nekoliko tvrdnja: da su pripadnici roda oko 1240. »bili nastanjeni u Lučkoj županiji i još nisu imali plemstvo«, da je stanoviti Mistihna Jamomet 1270-ih vjerojatno bio »običan građanin (civis)« Zadra te s njim (i još jednim pripadnikom roda koji se spominje u Zadru) povezana tvrdnja Nade Klaić da su »kao i drugi hrvatski slobodnjaci, rado prelazili u dalmatinske gradove u kojima su mogli udobnije živjeti negoli na hrvatskom selu«.

³⁹ Ćošković 2005: 299; tu je ta sintagma zapravo preuzeta iz rada Nade Klaić (Klaić 1958–59).

onih osoba navedenih 1240. Slično je i s tvrdnjom o civitetu dotičnoga Mistihne. Status građanina (*cives*) zapravo je bio jedan od najviših statusa pripadnosti gradskoj općini koji je osoba u njoj mogla postići, pa se onda terminom »običan« možda željelo naglasiti da taj Jamomet nije bio plemenit. No, u slučaju da to nije bio, on zapravo nije pripadao rodu. Tvrdnja pak preuzeta od Nade Klaić, o prijelazu »hrvatskih slobodnjaka« u dalmatinske gradove – »u kojima su mogli udobnije živjeti negoli na hrvatskom selu« – u svezi sa spominjanjem Jamometa potkraj XIII. stoljeća u Zadru, višestruko je problematična. Dovoljno je istaknuti da je značenje termina »slobodnjak« višeslojno, dok udobnost kao argument pri preseljenju u znanstvenom rezoniranju nosi vrlo malu težinu.

Uz analizu nekih slučajeva u svezi s obradbom društvenoga položaja potrebno je napomenuti da u enciklopedičkim člancima često nije utvrđena jasna granica između plemenitih i neplemenitih osoba. S obzirom na historiografsko poznavanje društvenoga statusa plemstva zadarskoga zaleđa i njihove povezanosti sa Zadrom kao gravitacijskim središtem, s pravom se može pomišljati da većina stanovnika Zadra, navedenih u enciklopedičkim člancima među pripadnicima pojedinoga roda, zapravo nisu pripadali tomu rodu. Pritom su znakoviti primjeri mornara Matije Rađuševića Čudomirića (HBL, III: 117) ili graditelja barkâ Šimuna Ivanova Gusića (Ćošković 2002: 334) za koje je upitno jesu li bili pripadnici plemenitih Čudomirića, odnosno Gusića.

Može se zaključiti da društveni položaj plemića »plemstva dvanaest plemena« u natuknicama najčešće nije primjereno obrađen.⁴⁰ Najčešće se samo spominje da ti rodovi pripadaju »plemstvu dvanaest plemena«, što je, uz spomen u *Pacta*, bio kriterij ulaska u enciklopedičku obradbu. Kako su analizirani primjeri pokazali, poneke tvrdnje u natuknicama naoko pojašnjavaju društveni položaj pojedinih rodova ili unutarrodovske odnose. Tvrdnje, međutim, nisu u potpunosti precizne, a s obzirom na historiografske spoznaje često ni suvremene.⁴¹

Neki zaključci mogu se iznijeti i o prikazu gospodarskoga položaju rodova u enciklopedičkim člancima. Slično kao u slučaju društvenoga položaja, u natuknicama se malo izravno saznaje i o gospodarskom položaju. Posredno se ponešto zaključuje na temelju spomena rodovskih posjeda,⁴² različitih kupoprodaja zemlje i sporova oko nje, veza pojedinih pripadnika sa Zadrom te slučajeva u kojima je rod donekle uspio monopolizirati pripadnost određenoga im područja (npr. Karin u slučaju Karinjana).

⁴⁰ Usputno se može spomenuti i terminološka nedosljednost u člancima u HE, gdje se neujednačeno primjenjuju termini *pleme*, *plemički rod*, *obiteljske grane*, *bratstvo*, *obitelji*, *hiže*.

⁴¹ Djelomice utjecaj na to ima i činjenica da i u samoj historiografiji taj položaj nije pobliže istražen.

⁴² Navode se u većini natuknica, pa se ovdje neće posebno citirati.

Najposlije, analizirat će se i prikaz nestanka roda u enciklopedičkim člancima o rodovima »plemstva dvanaest plemena«. Naime, uz spominjanje djedovine roda, u većini se natuknica spominje i njegov nestanak. Pritom je najčešće navedeno da se pripadnici roda na matičnom prostoru spominju do druge polovice XV. ili početka XVI. stoljeća, a neki njihovi ogranci u Lici, Krbavi i Pounju,⁴³ odakle su pred osmanlijskom ugrozom tijekom XVI. stoljeća nestali, odnosno izbjegli u druge krajeve, ponajprije u sjevernije (usp. ZH: 101, 194; EJ/I, V: 214, 471; VI: 149; VIII: 387; HL, I: 424; II: 591; HE, IV: 410; VI: 328, 440; VII: 399; VIII: 576).⁴⁴ Valja samo izdvojiti primjer u članku *Ĵamometi* (Ćošković 2005: 298–300), u kojem se nestanak roda u drugoj polovici XV. stoljeća povezuje s gubitkom njihove gospodarske moći i rasprodajom zemljišnih posjeda. Premda se tom tvrdnjom i inače pokušalo potanje obrazložiti nestanak nekoga roda, ipak se njome nije objasnio pravi uzrok, nego samo povod nestanka roda iz Lučke županije. Nestanak rodova valja povezivati s promjenom postojećih političkih prilika tijekom prve polovice XV. stoljeća, narušavanjem gospodarskih odnosa, ulogom Zadra kao sve jačega gravitacijskoga središta te nestankom dotadašnje aktivne uloge ugarskoga i hrvatskoga vladara, što je pak vodilo k nestanku kohezivnih i samoidentifikacijskih elementa među srednjim i nižim rodovskim plemstvom, odnosno raspadu rodova na obitelji, dok je osmanlijskom ugrozom na početku XVI. stoljeća došlo do depopulacije zadarskoga zaleđa uopće.

Na kraju ove analize enciklopedičke obradbe rodova »plemstva dvanaest plemena« može se zaključiti sljedeće. Dok su u pojedinim enciklopedičkim izdanjima iznijeti najosnovniji podatci o rodovima (ZH, HE HIBZ te HL kao najuspjeliji primjer), u novije se doba pokušavaju taksativno navesti nepoznati pripadnici roda te, ako je moguće, među njima uspostaviti genealošku vezu i navesti kontekst njihovih izvornih spomena (HE, HBL). Izrazitijim sinteznim pristupom odstupaju samo pojedini članci u EJ. Pritom su analizirani primjeri novijega doba pokazali dvoslojnost problema. S jedne je strane sve veći jaz između stručnih spoznaja medievistike i leksikografske prezentacije,⁴⁵ a s druge su teme obrađivane u natuknicama nedovoljno uklopljene u kontekst povijesnoga razdoblja.

⁴³ Bilo da su im ti prostori bili matični ili su se ondje doselili.

⁴⁴ Ponekada se u takvom zaključivanju potkrala greška, kao u članku *Ĵamometi* (HL, I: 531) u kojoj je anakrono utvrđeno da se rod iselio na sjever pred osmanlijskim provalama u prvoj polovici XV. stoljeća.

⁴⁵ Taj je problem dublji nego se čini pa za njegovo potanje razlaganje ovdje nema dovoljno prostora. Dovoljno je napomenuti da znanstveno prihvaćanje nečijega shvaćanja prošlosti ne mora podrazumijevati i apsolutno slaganje sa svim sastavnicama toga shvaćanja, a ne bi trebalo podrazumijevati ni reproduciranje toga shvaćanja, posebice ako je riječ o sintezi. Neosporni autoriteti ne postoje, premda je njihovo uvažavanje nužno (nezaobilazni su u heurističkom dijelu istraživanja), a dijalog je put boljega historiografskoga shvaćanja prošle zbilje. U kontekstu historiografskoga istraživanja »plemstva dvanaest plemena«, valja napomenuti da je današnja medievistika velikim dijelom nadmašila razinu spoznaje prijašnjih historiografskih istraživanja. To bi se trebalo odraziti i u suvremenoj enciklopedičkoj prezen-

***

U završnoj cjelini priloga ukratko će se iznijeti neka razmišljanja o suodnosu historiografije i enciklopedike s obzirom na temu. Pritom će se pozornost posvetiti pitanjima pristupa obradbi enciklopedičkoga članka, sinteze, doksografije.

S obzirom da se enciklopedička natuknica može razumijevati kao sinteza dotadašnjih relevantnih znanstvenih spoznaja – u ovdje obrađivanim slučajevima – o nekom rodu/obitelji, postavlja se pitanje što zapravo ulazi u tu sintezu? Jednostavnije rečeno, o čem bi zapravo u pojedinoj natuknici o rodu trebalo govoriti, a da još k tome zadovoljava okvir leksikografske prezentacije? Budući da je riječ o sintezi, je li dovoljno enciklopedički članak temeljiti na postojećim historiografskim spoznajama kompilirajući ih ili pokušati obrađivati temu izvorno? Je li enciklopedija prostor u kojem se iznose nove ideje, sinteze i reinterpretacije postojećih ili samo njihove kompilacije?

Medievistika je u mnogočemu specifičan dio historiografije, pa je donekle upitno i koje od mnogih, ponekad i oprječnih, stajališta o pojedinom problemu usvojiti u enciklopedičkom članku. Posebice s obzirom na to da je istodobno potrebno zadovoljiti okvir univerzalnosti, za kojim enciklopedija barem načelno teži, te postavljeni cilj razine informativnosti natuknica određen uređivačkim načelima koja se razlikuju u pojedinim enciklopedičkim edicijama. No, zbog ograničenosti vrela te neophodnosti njihove kritičke analize i interpretacije (uz primjenu komparativne, ali i deskriptivne metode), enciklopedički članci koji se tematski odnose na srednjovjekovlje, pružaju pregršt mogućnosti izvorne obradbe, možda i više nego članci o bilo kojem drugom razdoblju prošlosti. Dakako, uz potrebu poznavanja široka opsega najnovije literature o danoj temi i primjerenu znanstvenu obradbu, svaka bi natuknica trebala sadržavati osvrt na različita historiografska stajališta, a ako se i koje usvaja, potrebno je napomenuti komu pripada (u HBL-u se to uglavnom i čini, a od ostalih izdanja donekle u HE).⁴⁶ Usputno valja naglasiti da i kompiliranje može biti izvorno, ako se zasniva na kritičkom promišljanju, što zapravo i jest smisao svake sinteze.

S obzirom na dosad izrečeno, može se zaključiti da enciklopedija može biti, a i poželjno je da bude, mjesto iznošenja izvornih ideja. Hoće li to biti moguće (ponekad i uopće potrebno) ovisi o nizu čimbenika, među kojima su posebice bitni tema članka, ali i stručna sposobnost pojedinoga autora. No, kako sve to primijeniti na članke u svezi s »plemstvom dvanaest plemena«?

---

taciji, odnosno i ondje bi se svim zaključcima trebalo pristupiti ponajprije kritički, a tek onda možda i afirmativno. Dakako, u tom je kontekstu praktičnije, ali i brže, taksativno pristupiti članku o pojedinom rodu/obitelji uz nekoliko uopćenih zaključaka.

⁴⁶ U tom kontekstu otpada i pitanje odabira stajališta, koje će se u natuknici usvojiti.

Razmatrajući to pitanje, najposlije se dolazi i do pitanja pristupa obradbi člana o »plemstvu dvanaest plemena«, ali i o srednjovjekovnim i ranonovovjekovnim rodovima/obiteljima uopće. Naime, premda se originalnost može postići i taksativnim pristupom, nameće se pitanje koliko takav pristup ostavlja prostora za obradbu ostalih tema uz utvrđivanje genealoških sveza ili kontekstualiziranje spomena pojedinaca, koji pripadaju određenom rodu, u vrelima. Sukladno analiziranim primjerima, čini se da su ostale teme slabo obrađene, odnosno da se o njima može zaključivati posredno. Da se pak natuknica previše ne opterećuje iscrpnim kontekstualiziranjem, možda je dovoljno navesti vrstu vrela u kojima se pojedinac spominje, njegove upravne dužnosti te istaknuti neke njegove posjede (njihov dobitak, kupnju, prodaju, bitnije sporove). Naime, medievistu će navođenje vrste vrela istodobno označiti vrstu podataka koji se ondje mogu iščitati, dok nestručnomu čitatelju izostanak tih potankih podataka neće biti od presudne važnosti. Pri razmatranju pitanja pristupa napose su instruktivni, već spominjani, izrazito sintezni članci Nade Klaić. U njima je autorica pozornost ponajprije posvetila upravo procesima u svezi s društvenim položajem roda. Pritom poimence nije navela ni jednoga pripadnika roda, ali je vješto ocrtala širi povijesni okvir društvenih procesa, unutarrodovske međuobiteljske odnose te utjecaj vanjskih čimbenika na nestanak roda.

Sukladno svemu obradba društvenoga i gospodarskoga položaja srednjovjekovnih i ranonovovjekovnih rodova ne bi trebala ostati izvan dosega enciklopedike, odnosno, članci bi – bila riječ o makropedici ili mikropedici – trebali sadržavati osnovne smislene informacije o značenju roda u prošlosti, procesima u svezi s njihovim društvenim i gospodarskim položajem (npr. sukladno izrazito sinteznomu pristupu Nade Klaić), ali istodobno i genealoške informacije, pri čem bi se pozornost posebice posvetila istaknutijim pojedincima. Valja napomenuti da se u pojedinim novijim izdanjima tako pristupa obradbi obitelji koje su na značenju dobile tijekom XIX. stoljeća, ali i da je to uobičajeni pristup u *Lexikon des Mittelalters* (1–10. München–Zürich 1980–1998), jednome od osnovnih suvremenih enciklopedičkih izdanja o srednjem vijeku. Možda bi primjena takva pristupa na svim tekstovima o rodovima/obiteljima zadovoljavajuće premostila jaz između taksativnosti i sinteze, ali i ponudila veći stupanj originalnosti članaka, dok bi izradba specijaliziranoga leksikona o hrvatskom srednjovjekovlju vjerojatno riješila mnoge nedoumice.

LITERATURA

- Ančić**, Mladen: Ljetopis kraljeva Hrvatske i Dalmacije (Vrijeme nastanak i autorstvo Hrvatske redakcije Ljetopisa popa Dukljanina). U: Ivo Goldstein (ur.), *Zvonimir, kralj hrvatski*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta. Zagreb 1997., str. 273–304.
- Ančić**, Mladen: Desetljeće od godine 1091. do 1102. u zrcalu vrela. *Povijesni prilozi* 17(1998), str. 233–259.

- Ančić, Mladen:** Kraljevska vlast u djelu Tome Arhidakona. *Povijesni prilozi* 22(2002), str. 19–42.
- Ančić, Mladen:** »Zajednička država« – srednjovjekovna stvarnost ili povijesna utvara. U: Milan Kruhek (ur.), *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102.–1918.* Hrvatski institut za povijest. Zagreb 2004., str. 51–63.
- Ančić, Mladen:** Slika kraljevske vlasti u djelu Tome Arhidakona. U: Mirjana Matijević-Sokol, Olga Perić (ur.), *Toma Arhidakon i njegovo doba.* Književni krug. Split 2004., str. 77–91.
- Ančić, Mladen:** Registar Artikulacija iz Rivignana. Srednjovjekovni registri Zadarskoga i Splitskoga kaptola. *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest* 11(2005), str. 79–313.
- Antoljak, Stjepan:** *Pacta ili Concordia od 1102. godine.* Sveučilište u Zagrebu i dr., Zagreb 1980.
- Barada, Miho:** Hrvatska državna poviest. U: Filip Lukas (ur.), *Naša domovina.* Izdanje Glavnog ustaškog stana. Zagreb 1943., str. 176–179.
- Barada, Miho:** Lapčani. *Rad JA*, 1954., 300, str. 473–535.
- Beuc, Ivan:** *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.* Pravni fakultet. Zagreb 1985.
- Bogišić, Vlaho:** Prilog razumijevanju leksikografije i enciklopedije u modernoj hrvatskoj kulturi. *Studia lexicographica* 1(2007) 1, str. 9–22.
- Brunner, Otto:** *Land ad Lordship. Structures of Governance in Medieval Austria.* University of Pennsylvania Press. Philadelphia 1992.
- Čošković, Pejo:** Gusići. *Hrvatski biografski leksikon*, sv. V (Gn–H). Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb 2002., str. 332–335.
- Čošković, Pejo:** Jamometi. *Hrvatski biografski leksikon*, sv. VI (I–Kal). Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb 2005., str. 298–300.
- Dabinović, Antun:** Hrvatska pravna poviest. U: Filip Lukas (ur.), *Naša domovina.* Izdanje Glavnog ustaškog stana. Zagreb 1943., str. 179–185.
- Domljan, Žarko:** Biografske zbirke i leksikoni u Hrvata. *Forum* 27(1988) 5/6, str. 474–484.
- Enciklopedija Jugoslavije*, sv. III (Dip–Hid), sv. V (Jugos–Mak) – VIII (Srbija–Ž). Leksikografski zavod FNRJ/Jugoslavenski Leksikografski zavod. Zagreb 1958., 1962–1971.
- Enciklopedija Jugoslavije*, sv. IV (Crn–Đ), sv. VI (Hrv–Janj). Jugoslavenski Leksikografski zavod. Zagreb 1984., 1988.
- Enciklopedija, opća i nacionalna u 20 knjiga*, sv. III (Be–Ca) – IV (Ca–Da), sv. VIII (Gr–Hr) – XII (Ku–Ma). Pro leksis i Večernji list. Zagreb 2005–2006.
- Engel, Pál:** *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary, 895–1526.* Tauris. London 2001.
- Fügedi, Erik:** *Kings, Bishops, Nobles, and Burghers in Medieval Hungary.* Variorum Reprints. London 1986.
- Fügedi, Erik:** *The Elefánthy. The Hungarian nobleman and his kindred.* CEU Press. Budapest 1998.
- Goldstein, Ivo:** Kako, kada i zašto je nastala legenda o nasilnoj smrti kralja Zvonimira? (Prinos proučavanju mehanizma nastajanja legendi u hrvatskom srednjovjekovnom društvu). *Radovi Instituta za hrvatsku povijest* 17(1984), str. 35–54.
- Gostl, Igor:** Zoch-Mencinova *Hrvatska enciklopedija*, prvijenac hrvatske opće enciklopedike. *Radovi Leksikografskoga zavoda »Miroslav Krleža«*, 1997., 6, str. 27–38.
- Hrvatska enciklopedija. Priručni rječnik sveobćega znanja*, knj. I (A–Bžedusi). Ivan B. Zoch, Josip Mencin (ur.), Tiskom Dragutina Laubnera. Osiek 1887.
- Hrvatska enciklopedija*, sv. IV (Cliachit–Diktis). Hrvatski izdavački bibliografski zavod. Zagreb 1942.
- Hrvatska enciklopedija*, sv. II (Be–Da), sv. IV (Fr–Ht) – VIII (O–Pre). Leksikografski zavod Miroslav Krleža/Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb 2000., 2002–2006.
- Hrvatski biografski leksikon*, sv. III (Ć–Đ). Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«. Zagreb 1993.
- Hrvatski leksikon*, sv. I (A–K) – II (L–Ž). Naklada Leksikon. Zagreb 1996–1997.

- Jakšić, Nikola:** Regesti zagubljenih zadarskih kaptolskih isprava na razmeđu XIV. i XV. stoljeća. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 40(1998), str. 81–95.
- Jakšić, Nikola:** Materijalni odrazi Kolomanove vojne u Sjevernoj Dalmaciji. *Povijesni prilozi* 17(1998), str. 269–286.
- Karbić, Damir:** Agrarni odnosi na području lučke županije krajem XIV. stoljeća. *Historijski zbornik* 43(1990), str. 17–24.
- Karbić, Damir:** *Familiares* of the Šubići. U: Noël Coulet, Jean-Michel Matz (ur.), *La noblesse dans les territoires Angevins à la fin du Moyen Âge*. Actes du colloque organisé par l'Université d'Angers (Angers–Saumur, 3–6 juin 1998). École française de Rome. Rome 2000., str. 132–147.
- Karbić, Damir:** Šubići i »dobri kralj Zvonimir«. Prilog proučavanju upotrebe legendi u politici hrvatskih velikaških obitelji. U: Josip Žgaljić (ur.), *900 godina Bašćanske ploče (1100.–2000.)*. Primorsko-goranska županija, Upravni odjel za društvene djelatnosti i dr. Baška 2000., str. 271–280.
- Karbić, Damir, Katušić, Maja, Pisačić, Ana:** Velika bilježnica Zadarskog kaptola (Quaternus magnus Capituli Iadrensis). Srednjovjekovni registri Zadarskoga i Splitskoga kaptola. *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest* 11(2007), str. 5–296.
- Katić, Lovre:** Hrvati za narodnih kraljeva. U: Ivo Horvat (ur.), *Znanje i radost. Enciklopedijski zbornik*, knj. 1. Hrvatski izdavački bibliografski zavod. Zagreb 1942., str. 413–420.
- Katić, Lovre:** Obća poviest Hrvata. U: Filip Lukas (ur.), *Naša domovina*. Izdanje Glavnog ustaškog stana. Zagreb 1943., str. 166–175.
- Klaić, Nada:** Postanak plemstva »dvanaestero plemena kraljevine Hrvatske«. *Historijski zbornik* 11–12(1958–59), str. 121–163.
- Kurelić, Robert:** Status Celjskih grofova kao knezeve Svetog Rimskog carstva. *Zgodovinski časopis* 60(2006) 1/2 (133), str. 49–68.
- Leksikon Minerva. Praktični priručnik za modernog čovjeka.* Minerva nakladna knjižara. Zagreb 1936.
- Macan, Trpimir (T. M.):** Enciklopedije hrvatske povijesti i kulture. Zagreb 1980. *Marulić* 14(1981) 2, str. 199–206.
- Macan, Trpimir:** Pogled u 50 godina rada Leksikografskoga zavoda. *Radovi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža*, 2001., 10, str. 13–18.
- Macan, Trpimir:** Kako nastaje enciklopedija? *Kolo* 15(2005) 3, str. 41–46.
- Majnarić, Ivan:** Rod Karinjana krajem XIV. i tijekom prve polovice XV. stoljeća. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti ZPZ HAZU* 25(2007), str. 25–58.
- Mályusz, Elemér:** *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387–1437*. Akadémiai Kiadó. Budapest 1990.
- Mažuranić, Vladimir:** *Prinosi za hrvatski pravno–povijesni rječnik*, 1–10. Zagreb 1908–1922 (pretisak, Informator. Zagreb 1975).
- Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, knj. II (I–M). S. Stanojević (ur.), Bibliografski zavod. Zagreb (1927).
- Pavičić, Slavko, Perše, Franjo:** Hrvatska vojna poviest. U: Filip Lukas (ur.), *Naša domovina*. Izdanje Glavnog ustaškog stana. Zagreb 1943., str. 186–202.
- Pravni leksikon.* Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb 2007.
- Rady, Martyn C.:** *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*. Palgrave. London 2000.
- Raukar, Tomislav:** *Seljak i plemić hrvatskoga srednjovjekovlja*. FF press. Zagreb 2002.
- Reynolds, Susan:** *Fiefs and Vassals. The Medieval Evidence Reinterpreted*. Clarendon Press. Oxford 1994.
- Sveznadar. Nauka i znanje u riječi i slici.* Seljačka sloga. Zagreb 1954.
- Veliki školski leksikon.* Školska knjiga i Naklada Leksikon. Zagreb 2003.
- Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925–1925.* Zagreb 1925 (pretisak, August Cesarec. Zagreb 1990).

	Opće tumačenje s obzirom na:		Vrsta vrela	Datacija	Sačuvanost	Autentičnost		Kontekst nastanka	Osvrt na historiografiju
	formu	sadržaj				diplo.-paleog.	sadržajna		
LM	0	ugovor	0	0	0	0	autentično	0	0
Katić 1942.	0	ugovor	0	0	0	0	autentično	0	0
Katić 1943.	0	ugovor	0	0	0	0	autentično	0	0
EJ/I	0	0	0	XIV. st.	u nekim rukopisima djela <i>Historia salonitana</i>	sukladna vremenu nastanka	autentično	fudalni ugovor seniora (kralja Kolomana) i vazala (12 plemena)	kratak; iscrpan popis literature
HL	0	ugovor	0	XIV. st.	među rukopisima djela <i>Historia salonitana</i>	ne razlikuje se dvojakost; sadržajno autentično		težnja plemstva anžuvinškoga doba k samosvojnosti i državnosti Hrvatske Kraljevine	postoji; kratak popis literature
HE	bilješka o ugovoru	0	0	1380-e	u trogirskom rukopisu djela <i>Historia salonitana</i>	ne razlikuje se dvojakost; sadržajno sačuvana autentična jezgra		ozračje ugroženosti Hrvatske zbog pritiska anžuvinške dinastije kao i legenda o ubojstvu kralja Zvonimira	iscrpan
VŠL	0	ugovor	0	0	0	0	autentično	0	postoji
EON	0	ugovor	0	0	među rukopisima djela <i>Historia salonitana</i>	0	autentično	0	postoji
PL	0	navodni sporazum	0	druga pol. XIV. st.	u dodatku trogirskom rukopisu djela <i>Historia salonitana</i>	sukladna vremenu nastanka	sačuvana autentična jezgra	0	postoji

Prilog 1: *Pacta conventa* u hrvatskoj enciklopedici, tematska obradba (0 označava da dotična tema nije obradena)

Appendix 1: *Pacta conventa* in Croatian Encyclopaedics, theme analysis (0 denotes that the topic concerned has not been analysed)

	Zoch-Mencin	Narodna enciklopedija	ZH	LM	HE HIBZ	EJ/I	HBL	EJ/II	HL	HE	VŠL	EON
Čudomirčić	0	0	56; 5 r. – Emil Laszowski	0	IV: 382; 9 r. – Miho Barada	0	III: 177; 82 r. – Redakcija	0	I: 220; 20 r.	II: 70; 20 r.	0	IV: 269; 6 r.
Gusići	0	0	10; 10 r. – Emil Laszowski	50; 14 r.	/	III: 642; 9 r. – Jaroslav Sidač	V: 32–35; 257 r. – Pejo Čosković	IV: 636; 9 r. – Jaroslav Sidač	(Gusići) I: 424; 21 r.	IV: 410; 19 r.	0	VIII: 78; 9 r.
Jamomeći	/	0	118; 5 r. – Emil Laszowski	0	/	0	VI: 298–300; 245 r. – Pejo Čosković	0	I: 531; 12 r.	V: 283; 32 r.	0	IX: 272; 7 r.
Kačići	/	0	125; 11 r. – Emil Laszowski	643; 16 r.	/	V: 170–171; 48 r. – Nada Klaić	VI: 699–707; 80 r. – Ivan Majnarić	VI: 632–633; 56 r. – Nada Klaić	(Kačići) I: 560; 25 r.	V: 424–425; 43 r.	436–437; 7 r.	X: 80; 15 r.
Karinjani	/	0	0	0	/	V: 214; 26 r. – Nada Klaić	/	0	0	V: 525; 8 r.	0	X: 166; 3 r.
Kukari	/	0	152; 6 r. – Emil Laszowski	0	/	0	/	/	I: 660; 10 r.	VI: 328; 23 r.	0	XI: 288; 10 r.
Lapčani	/	0	158; 12 r. – Emil Laszowski	0	/	V: 471; 20 r. – Nada Klaić	/	/	II: 6; 20 r.	VI: 43; 26 r.	0	0
Lasnićci	/	0	158; 4 r. – Emil Laszowski	0	/	0	/	/	(Lasnićci) II: 6; 8 r.	VI: 440; 16 r.	0	XII: 60; 11 r.
Mogorovići	/	II: 1015–1016; 47 r. – Josip Modestin	194; 18 r. – Emil Laszowski	909; 5 r.	/	VI: 149; 29 r. – Ivan Kampuš	/	/	II: 126; 10 r.	VII: 399; 21 r.	0	0
Poletčići	/	0	217; 4 r. – Emil Laszowski	0	/	0	/	/	II: 280; 15 r.	VIII: 576; 21 r.	0	0
Svačići	/	0	251; 6 r. – Emil Laszowski	0	/	0	/	/	(Svačići) II: 50; 15 r.	/	0	0
Šubići (Bribrski)	I: 52; ukratko u određnici Bribr	0	259; 9 r. – Emil Laszowski	167, u natuknici Bribr, 20 r.	/	VIII: 271–272; 259 r. – Tomislav Raukar	(Bribrski) II: 308–314; 495 r. – Nada Klaić	/	II: 54; 76 r. – Damir Karbić	II: 326–327; 91 r.	950; 8 r.	III: 186; 90 r.
Tugomerčići	/	0	269; 7 r. – Emil Laszowski	0	/	VIII: 387; 16 r. – Tomislav Raukar	/	/	II: 59; 14 r.	/	0	0

Prilog 2: Obradenost rodova »plemstva dvanaest plemena« u hrvatskoj enciklopedici (u zapisu se iznosi svezak izdanja: stranice; broj redaka – autor članka ako je potpisan; 0 označava da rod nije obraden u izdanju, / označava da ne postoji svezak izdanja, u zagradama su nosivi nazivi rodova)

Appendix 2: Analysis of kindreds of the »nobles duodecim generationum regni Croatiae« in the Croatian encyclopaedics (the record contains the volume of the issue: number of pages, number of lines – author of the article, if signed; 0 denotes that the kindred is not analysed in the issue, / denotes that there is no volume of the issue concerned, the brackets contain names of kindreds)

**»NOBILES DUODECIM GENERATIONUM REGNI CROATIAE« IN THE CROATIAN
ENCYCLOPAEDIC PROCESSING AS OF THE END OF XIX CENTURY**

Ivan Majnarić

The Miroslav Krleža Lexicographic Institute, Zagreb

SUMMARY: In the article the author analyses encyclopaedic articles on »nobiles duodecim generationum regni Croatiae« in the Kingdom of Croatia in contemporary Croatian encyclopaedic issues, starting from the Zoch-Mencin Encyclopaedia to the modern Croatian Encyclopaedia and the Croatian Biographical Lexicon. The analysis primarily focuses on certain key issues related to informative and substance related presentation of the article. This is followed by a brief commentary of interrelation of historiographic insight and lexicographic processing.

Keywords: *encyclopaedics, historiography, Middle Ages, »nobiles duodecim generationum regni Croatiae«, kindreds*

